

ספרות של עורף

א. ד. שפירא

לא תמיד הבל ידברו המליצות, ואפילו הנדושות שבהן, שאתה כוש מעט, שאתה הוכך להעלותן בקצה קולמוסך על הכתב. המליצות מושגייסודן אובדן בטל, כאילו אינן אלא קליפה שנתרוקנה מתוכה. מחלצות-הפאר, אשר עטו בראשיתן, בהגות אותן המליץ, נמההו וידהו, מסוג היורדים הן, שהכרת פניהם ודלדול לבושם יענו בירידתם, אך יש אשר ישוכו לעדנתן אחרי בלותן כן, הנסיבות יפיצו אור עליהן ויוציאון מגדר מליציותן, והנה יגלה פשוטן מלוא דיוקן, בכלל אלו, דרך משל, צירוף-התיבות: מלחמת-החיים. מת עתיקי-מקברות זה רק החיים עצמם יחיהו, חיינו שהיו למלחמה של ממש, למלחמה על עצם החיים בממש, וכתומה ישובו וימיתוהו ויחזירוהו אל קבר המליצה.

החי המת! מה מצומצם, לכאורה, מושג זה של מלחמה, היא ותותחיה, סצנותיה ושאר כליה-המשחית. תחילתה לא בה ולא בתוכה היא. תחילתה בטרם תהיה אשר תהיה, בטרם תפרוץ, תרגש תמיד בקול דממה דקה בסתר השלוט והשלוה, בחיק החיים כתיקונם, בנוסח אחר, בכלים אחרים, בדיקף אחר, תחומה כל תחומי החיים, כליה כל כלי החיים, הבית והרחוב, היחיד והרבים, המעשים והיחסים, המשא והמתן, הדיבור והכתב, היא שלובה בחיים, היא תאומה לחיים, בפרצה בממש, רק כמו תיבדל מן החיים לעצמה ותאחו בכלים אחרים, שאין שימושם שימוש-חיים, רק כמו תפרק שותפות זו של מלחמה וחיים בימים כתיקונם: בעצם יחוד מלאכתה ויחוד תחום מלאכתה, אך דווקא היא הכרוז תכריז, הכרוז והוסף, כדבקה בסתירות מדומות, על הקשר וצורך הקשר האמיץ של החזית והעורף, כמחדשת חידוש, כאילו אין החיים הבורים מאז ומעולם שתי רשויות: רשות-החזית ורשות-העורף, ששתיהן תמיד נגוע תגענה אחת בחברתה, ששתיהן תמיד הסג תסגנה אחת גבול חברתה, כאילו אך בשעת המלחמה, באש ובחרב, יש להעמיד את מליצת מלחמת-החיים על אמתה.

כיון שנוקקתי לעניינה של מליצה אחת, אפסע עוד פסע ואכנס לתחום שהמליצות מרובות בו כל כך: הספרות. הן מי כמוה, בקרב יצירות אנוש, קשור קשר-יוחסין אמיץ כל כך בחיים, אם לא שאר-בשר, הלא שאר-רוח היא להם, אם לא תמצית ממשותם, הלא תמצית דמיונם היא, כמוהם אף היא, שתיים רשויות-תיה: רשות-היצירה ורשות-המלחמה, ואשר תחשק נפשו במליצות, בבקשה ממנו ויבוא ויניח צירוף-

על בנים ובנות בעצם תום נעוריהם; על ישישים וצדיקים כאחד — שאל לא אחד, ואין עונה. ולא מעט משארינו ומקרובי נפשנו הוקרים יצאו לדרך האחרונה וקללה איומה על שפתותיהם, על שמי השמים ועל ארץ-ישראל, שלא היה בידם לגונן ולהציל בעוד מועד, וקללה זו מוצצת את לשד עצמותינו ואוכלת בנו עד היום, ומי יעמוד עמם כדין ומי יצדק לעומתם?

יא

— בלה נבלה אותם, כן שרה, ואני מאמין באמונה שלמה, כן רגנו קדושים וטהורים אל מול פני הבאות בלכתם אל הכבשן.

ודאי לא אחד ברננו ובדי-עורו בויערים עליו הבין, כי לא על עצמו ועל שארו הוא שר, כי את כלינו הפרטי ראה ואין עוצר.

בימים כימינו אין צורך בדמיון רב, כדי להבין לאשורה את אמרת דוד אלראי, בעמדו בפני מעניו ומרצחיו: תסירו את ראשי אני מעלי? ראש אחר יצמח על כתפי! כי מי שמגיע למעלה זו אין ראשו הוא מכריע בהשבונו עוד.

יש פסוקים גנוזים באוצר הגוילים שלנו, פסוקים חרותים כבצפורן שמיר, הצפים ועולים בימי פקודה ועזים כיון המשומר: "אום אני חומה", חומה חיה.

בכף הקלע נקלעים היסודות בזורנו: אבדון — ותחיה, עבדות נצחת — ובני חורין, בני יהודים שאין להם תקנה עולמית, הנכונים לצאת אחר כל מה שמצא אותנו בין הגויים ולחזור אל אותן הארצות ולחיות ולעשות חיים בין הבתרים, לשוב אל סיר-הבשר ולעקור עמם ילדים שנולדו וגדלו בארץ, למדו בבתי ספרנו, והתבשמו מאויר דרור חיים בארץ — ולעומתם דור-בנים הנותנים את תפארת-עלומיהם, את אונם ואת כל נפשם לטען הבטיח עתיד לעמם. נצני איש-ישראל, טופס יהודי-אדם חדש, בדמיו יחיה ויצוה חיים של כבוד לבאים אחריו העומדים בשער ומציבי גבולות מולדתו ובוני כפריה ועריה, וכף המאזנים — בשורה.

אין לנו ברירות הרבה, אין ברירה, בכר האש נבחנים הבנים ונידון דם-התמצית של האומה, אין דרך לחזור כי אם לגבור, לתת את הכל ולרשת את הארץ ולבנותה.

הספרים האלה הוזכרו בנוף הרשימה: יצחק קצנלסון / כתבים אחרונים, הוצ' הקבוץ הסאור חד, תש"ג; סרטי טנבוים-הטרנף / דפים פו הרליקה, הוצ' הקבוץ הסאור, תש"ח; רניה / בנוריום ובסתרת, הוצ' הקבוץ הסאור תש"ה; רות' / להבות באפר, ספרית פועלים תש"ו; משה פראנר / יון מצולה החרש, הוצ' מסדה, תש"ג.

כלומר, באינו מידה ממשכה היא את ספרות הדור הקודם. ספרות התקופה הציונית? שספרות היה בתכ" לית היתה? שספרות מחוללת תנועה ומכוונת תנועה היתה? שספרות-חיים, ספרות-ציבור היתה? בשביל להשיב על צרור שאלות אלו, הבה ונערוך טיול קצר ומשיב נפש אל עורף ספרותנו השאנן. אל אלוהים, מה יפים פרבריה-עורף השוקטים בעולם!

אין עורף שאנן, גם הספסר, זה חידק העורף, איננו שאנן, בהול ומבוהל הוא, להוט ומלוהט, הומה וממהמה אחר זהב שעת-הבינים. עורף שאנן עורף חולה הוא, עורף מנוון, זקן-בטל. עורף שאנן לקוי חושים הוא, לא את רעמי הזמן תשמענה אוניו, אלא קולות עמומים מרחוק. לא את ברקי השעה תראינה עיניו, אלא נצנוצים חיוורים בפאתי האופק. מופלאים גלגולי ספרותנו, מה מרובה הממש, ממשם של חיינו היהודיים, בספרות העברית בת הדור הקודם, היא שפחות מכל היתה ממשית. היא שפחות מכל היה לה בסיס של ממשות. שעיקרה מופשט היתה, שעיקרה רוח היתה, שלא מולדת היה וקיימת היתה לה, אלא אידיאה של מולדת, אידיאה של לשון, אידיאה של סביבת. שהיא עצמה היתה אידיאה, כמה רב היה דחקה, כמה המורים היו לבטיה, אויר חלומות שאפו ריאותיה ותחיה. משפעו של הני שלשון זרה לשונו ניוונה ותדבר בשפה ברורה וצחה, בשפת-חיים, ואף מלשון זרה זו עצמה, מעסמיותה, ניוונה — מהעדר עממיות בה — ונתעססה ונתמלאה לשד-חיים. כי את המופשט הפכה לממש, את הרוח לבשר, את האידיאה לעם ולארץ ולמולדת ולסביבת. שקוט לא שקטה על שמריה, קפוא לא קפאה במי-מנוחות. כי ספרות-תחיה היתה, ספרות-נעורים היתה, עורף חי הקשור קשר-מישרים של עשיה, יצירה ומלחמה בהיות תחיתו של עם.

הומרת התארים שתלה קולמוסנו הנמהר בעורף ספרותנו השאנן רק הומרת הבעיה תמתיקנה, רק השיבות הבעיה תסלחנה, מה משונה ולא טבעי מגעה הממשי של ספרותנו בממשות חיינו החדשים. בעורף ספרותנו השאנן פורחים החלומות, חלומות של זקנים וחלומות של צעירים, פורחים האימאזים, לא אימאזים של מציאות, אלא אימאזים של אימאזים. פילים מעוילים בקופם של מחטים, פורחים הזכרונות, פורחים קורי הני שנודקן, מצלצלות בעמום גניחות, מפרפרים בחלוש לבטים, ספרות זו שלפחה בשכרון רוחה בדור קודם חלומות ואידיאות כלפות ידיים בתאות-בשרים רגבי אדמה, כמו חרדה ותירעע במגעה הראשון עם המציאות, עם ממשות חיינו החדשים. פחד בה בספרותנו, פחד בה מפני המציאות, נחיתות בה,

מלים מקביל: מלחמת-היצירה, אך הטעה לא יטענו, ודאי יכוון, בנעימת מזעיק בפשות לכמירת רחמים, למלחמת היצירה על קיומה (המר). ודאי יכוון — בנעימת מדבר רמות על סתרי מסתורין, על רוח הקודש, למלחמת היוצר בחומר — לנפתולי היצירה, או שמא יכוון, כחרות בו אפו הספרותי האסתטי, למלחמה הספרותית, מלחמת הטוב ברע ביצירת הספרות, הטעה לא יטענו, הוצא לא יוציאנו ידי הבהרת המושג מעיקרו, מלחמת היצירה מעיקרה מלחמתה של היצירה לחיים היא, ודאי יש לחזור ולומר, חזור והלוך: אין הספרות חי הנושא את עצמו, החיים ישאוה, אין הספרות הויה בפני עצמה, איננה הויה העומדת ברשות עצמה, כלי היא, שלית היא, מכלי-מלחמתם הנעלים ביותר של החיים, משליה-מלחמתה הנעלים ביותר של רוח החיים, היא תפצה בחיים, היא דבקה בחיים, איננה מצטרדת מהם, אינה פורשת לא אל עצמה ולא אשר מעבר להם, כי תיה היא, כי החיים יחיו בתוכה כאשר יחיו מחוצה לה, עתים תהיה שליחם של החיים, ועתים תהיה מדריכם של החיים, עתים תהיה מחוללת תהליכיהם, ועתים ממשכת תהליכיהם, בכל פניה, בסתרה ובגילוייה, בקול הממתה הדקה ובקול ענות גבורתה, הלוך תלך תמיד לפני החיים ועם החיים, ואך הבל המחקרים והויכוחים הפולמוסים על צורך האקטואליות בספרות, על הספרות והזמן, על הספרות והמדינה וכו', רק ספרות שאיננה חיה איננה אקטואלית, איננה בת זמנה, בת חברתה, רק אדם שאיננו חי רחוק מזמנו, מחברתו, ספרות חיה לא תאחזנה מבוכה בעתות מלחמה ותהפוכות, לא תתרחק מתחום מפגע הכדורים והתהליכים, לא תציטמצם ברשות-היחיד הנהדדת כמועדיה, הספרות החיה, בהריחה את ריח אבקה-שריפה, ריח החיים יעלה באפה, כי החיים מלחמת-מיד הם, ולא עת מלחמה ותהפוכות בלבד היא עת תביעת תעודה מן הספרות, כי כל עת תמיד, כי בכל עת תמיד העודת-מלחמה לה.

שמות נרדפים הרבה למלחמת-החיים, לכשתרצה: יצירה, בניה, יצירת עם, בנית מדינה לעם בן בלי בית, לכשתרצה: חילוקי מעמדות, שינוי משטרו של עם יושב במדינתו, בכואנו לנגוע נגיעה ראשונה בבעיות הספרות העברית, בת זמננו, נעלה בקצה קולמוסנו שאלות ראשונות מפרפרות ודאובות: מה חלקה בכל כגון אלה? באינו מידה לוקחת היא חלק בחיים, בחיינו החדשים, במלחמת חיינו החדשים? מה עמידתה בחיינו, והיכן מקום מעמדה בחזית חיינו? כלומר, באינו מידה ספרות חיה היא?

בעולם המודרני אנו מוצאים אומות המורכבות מחטיבות אתניות שונות בתרבות ובמנהגים, כין שהן יושבות אלו בתוך אלו בטריטוריה אחת ובין שהן יושבות זו בצד זו כל אחת בשטח טריטוריאלי שלה, וכולן מאוחדות אחדות מדינית־לאומית. יש מי שסבור כי מותר — ואולי ראוי — לעם היהודי לחיות בארצו כאותם עמים „מורכבים“, ואולי גם כזכר סנטימנטלי למשטר השבטים שהיה נהוג בארץ־ישראל הקדומה. הסובר כך מנמק סברתו גם בנימוקים פולקלוריסטיים. ענין תרבותי הוא שישמור העם על שלל צבעיו באופי ובמנהג מסני הטשטוש והכליון.

אך האין סברה זו כסילופו — והיפוכו — של קיבוץ גלויות כפי שעלה בחזון? וכי באנו להקים כאן אוסף מוצגים של יהודים שבי ארצות שונות, שבט שבט וסגולותיו המיוחדות, בחינת ולא קרב זה אל זה? —

אכן, המציאות עצמה באה ומפריכה סברה זו. התפתחות האנושות בכללה זה דרכה להרוס מחיצות, ולקרב רחוקים; עיינו הרואות איך עמים קטנים ושבטים בעלי עצמיות מסוימת נטמעים בתהליך ההתלכדות לגושים גדולים, ביחוד במקום שיש אחדות או זיקה לשונית.

בארץ־ישראל אין המדובר בשנים־שלושה שבטים, כמקרה האומה הבריטית המורכבת בעיקר מאנגלים, סקוטים, אירים ווואלשים. המדובר בעשרות שבטים — שונים זה מזה בתרבות, בלשון, במנהגים, בדרכי מחשבה, באופי וגם בקלסתר הפנים. אכן, כוח החיים בארץ־ישראל, הפץ ההתחדשות החי בלב רוב מנין משבי הגולה סוחף ומשטש בתוקף רב סימני ייחוד שבטיים. במידה שקיימת השבטיות, קיומה מותנת בגורמים שליליים, שפצולתם בהכרח זמנית, כגון אי־התאמה בנימוסים, הנטייה להתבדלות בשיכון, וכן ההבדלים הלשר ניים והכלכליים, לא מקרה הדבר שיוצאי כל ארץ מארצות הגולה מקימים לעצמם „התאחדות צולי...“ שעוסקת בעניני העולם הזה: ייצוג ותביעת זכויות והתרעה על קיפוח, אבל אין גם אחת מן ההתאחדויות שעוסקת בשימור ערכי רוח מיוחדים שנוצרו בארץ המוצא.

*

הדת היהודית והגלות היהודית ייחדו אותנו בין העמים והיו לנו כמסגרת־חיים ובסיס מחשבתי ונפשי במשך דורות הפיזור.

שני היסודות הללו כאחד — מתוך קשר ובלי קשר ביניהם — מתערערים והולכים בתוך תהליך התחיה, הלאומיות הפכה להיות הבסיס לקיום העם, ואולם אין די בהכרה לאומית בלבד. מאמצים ככירים

נחיתות מסני הממש. חרוד תחרד מלבטא שמותיו במפורש. חרוד תחרד מלנגוע בקטנות יומיומו כבגדולות כלל חייו. יחידיה גדוליה אך יחידים גדולים הם, ומעמדם מעל למעמד ספרותנו הוא. לא הם סמלו של כלל ספרותנו. צעירים המשרבבים ראשי־אפרוחים מקליפת המציאות אך צעירים נותני־תקוות הם. ועדיין אינם סמל כוחה החדש, אלה דוגמה ומופת ואלה רמז מעודד, אך אינם עדות לטיבו של כלל ספרותנו, לרוחו של כלל ספרותנו. כי רוחו רוח עומדת של עורף שאיננו תמים־חיים עם הזית חייו.

מי יערוך נפלאות תמורות היינו, חיינו החדשים חיי בשר ודם, עפר ואדמה, רוח וסערת רוח, את ושלח הם, חדשים, חדשים תכלית חידוש. חדשים המושגים, מושגי החיים, חדשים הרגשות והמחשבות, חדשות המגמות. לא עוד מושגים של תנועת תחיה, אלא מושגים ורגשות ומחשבות ומגמות של תחיה ממש. של לידת מדינה, של בנין מדינה, של מאבק מדינה. בהיינו החדשים האלה חדלה הספרות העברית להיות גורם פעיל, מכווצת בירחונה ובשבועונה תוסיף לחיות חיי שלמה ודממה, דרך סתירה לחיים הגועשים סביב לה. והלא היא חלום חלמה בשעתה את החיים האלה, והלא היא רעוב רעבה להם. והלא הגה פת־הלחם הדשנה של החיים לפניה. והלא הגה מקור חיים לה, הנאי חיי עם חי לספרות היה, אלא שפנה הרעב ממנה. רעב החייב, כי היא יושבת עורף, דומם ושומם, ואין אלא לקוות כי החיים עצמם, בשוא דכים, יסלטלה טלטלה גבר לחיים, ואין אלא להאמין, כי כוחה הגנוז בה, כוח דורותיה, החי בכחה מסופרית המבוגרים הצעירים, יפרוץ מתוכה בקצב חיינו החדשים.

קיבוץ גלויות בחזון ובמציאות

ישראל ישעיהו

קיבוץ הגלויות, מיטב החזון לדורות רבים, זכה דורנו לראות ראשיתו במחש. כל הגשמה פירושה המאור והצללים כאחד. רק דור מגשים ניתן לו — וראוי לו — לראות את קיבוץ הגלויות לא בלבד כתהליך של עליית יהודים מכל הארצות, אלא גם כתהליך עליית יהודים בתוך ארץ־ישראל. עליה במשמע היתוך וצמיחה, היתוך ריסיים ופלגי עם מארבע כנפות חבל וצמיחה עם בעל סימני־היכר מובהקים. הכוונה לא רק לארץ ושמים ולשון אחת, אלא לסימני־היכר בתרבות ובמנטאליות לרוחב ולעומק.